

КСЕНІЯ СЕРГІЇВНА ТОКАРЕВА,*кандидат юридичних наук,**Національний авіаційний університет (м. Київ);* <https://orcid.org/0000-0001-5705-5211>,*e-mail: ph.d.tokareva@gmail.com***УГОДА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Проаналізовано угоду за результатами медіації у сфері адміністративно-правового регулювання. Досліджено поняття угоди за результатами медіації. Здійснено порівняльно-правовий аналіз медіаційної угоди та мирової угоди, розглянуто можливість віднесення медіаційної угоди до адміністративних договорів. Визначено перспективи впровадження механізму виконання угоди за результатами медіації.

Ключові слова: *медіація, угода за результатами медіації, мирова угода, адміністративний договір.*

*Оригінальна стаття***Постановка проблеми**

Ускладнення суспільних відносин сьогодні створює нові виклики для правової системи держави. Зважаючи на зростаючу кількість конфліктів і спорів у суспільстві та неефективність системи правосуддя, в Україні постало питання про запровадження альтернативних способів урегулювання спорів, одним з яких є медіація. Програма діяльності уряду України у 2020 р. включає в себе положення щодо створення ефективних систем медіації з метою ефективного правового регулювання. Інститут медіації сьогодні знаходиться на етапі становлення та вимагає дослідження його ключових інструментів, у тому числі медіаційної угоди як результату проведення процедури посередництва.

Стан дослідження проблеми

Угода за результатами медіації була предметом досліджень таких учених, як В. Біла, Л. Бутова, Т. Єлісеєва, М. Кучерова, Н. Мазаракі, О. Сидельніков, О. Хохленко, Т. Шинкар та ін. Зокрема, Л. Бутова у праці «Правова природа медіаційної угоди» (2015 р.) досліджує медіаційну угоду як завершальну стадію примирливої процедури, її цивільно-правову природу [1]; Т. Шинкар у дослідженні «Судова та присудова процедури медіації. Медіаційна угода як результат успішно проведеної процедури медіації» (2016 р.) аналізує моделі медіації за ступенем інтеграції в судовий процес, поняття та значення угоди за результатами медіації [2]; Н. Мазаракі в роботі «Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації» (2018 р.) розглядає види договорів, які мають

значення для процесу медіації [3]; О. Сидельніков у дисертаційному дослідженні «Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві» (2017 р.) з'ясовує перспективи впровадження медіації в межах інституту примирення сторін і правову природу мирової угоди [4]. Водночас питання угоди за результатами медіації традиційно обмежується сферою приватно-правових відносин, тоді як інститут медіаційної угоди в адміністративно-правових відносинах залишається поза увагою науковців.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є теоретико-правовий аналіз особливостей угоди за результатами процедури медіації в публічно-правовій сфері. Для досягнення мети визначені такі *завдання*: дослідити понятійний апарат угоди за результатами медіації; провести аналіз правової природи угоди за результатами медіації в публічно-правових спорах; надати власне визначення природи угоди за результатами медіації в системі адміністративно-правового регулювання та рекомендації зі створення правового регулювання стосовно виконання домовленостей у медіації.

Наукова новизна дослідження

У статті на підставі теоретичного аналізу сформульовано нові узагальнення щодо сутності угоди за результатами медіації у сфері публічно-правових відносин. Зважаючи на специфіку медіації в публічно-правових спорах, визначено основні напрямки формування правового регулювання договірних відносин у медіації.

Виклад основного матеріалу

За загальним правилом, договорами, які укладаються у сфері медіації, визначають договір про проведення медіації, де сторони домовляються про проведення медіації, визначають умови її проведення і обирають медіатора, та угоду за результатами медіації, яка закріплює домовленості, досягнуті сторонами у процесі вирішення спору. Окремо виділяють такий вид, як медіаційне застереження, коли під час укладення договору сторони передбачають медіацію як попередній судовому розгляду спосіб вирішення спору в майбутньому. Найбільш дискусійним із названих договорів є договір за результатами медіації, оскільки сутність цього поняття залежить від багатьох чинників: встановленої моделі медіації, сфери виникнення спору тощо.

У науковій літературі використовуються терміни «медіаційна угода», «угода за результатами медіації», «договір за результатами медіації». Однак можна говорити про їх отождошення з огляду на положення Практики розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними, відповідно до яких договір та угода є тотожними поняттями й означають домовленості між щонайменше двома сторонами¹.

У проєкті Закону України «Про медіацію» від 19 травня 2020 р. № 3504, ухваленому в першому читанні, угода про врегулювання конфлікту (спору) за результатами медіації або угода за результатами медіації тлумачиться як угода, яка фіксує результат домовленості сторін медіації в погодженій ними формі, враховуючи вимоги законодавства, де сторони можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору), якщо така угода не порушує законних прав чи інтересів третіх осіб².

Як вважає Л. Бутова, угода за результатами медіації в широкому розумінні – це угода, в якій досягнуто компроміс між конфліктуючими сторонами, а у вузькому – договір, укладений на основі взаємних поступок сторін. Вона являє собою акт саморегуляції, юридичний

факт і письмовий документ, в якому виражена воля сторін щодо виходу з конфлікту й умов задоволення вимог обох сторін [1, с. 58].

Т. Шинкар називає медіаційну угоду результатом успішної медіації та правовим документом, в якому сторони можуть визначити характер своїх подальших відносин щодо предмета спору або домовитися про припинення таких взаємовідносин. Значення медіаційної угоди полягає в тому, що вона є підставою виникнення, зміни та припинення прав і обов'язків сторін спору [2, с. 16].

Що стосується природи угоди за результатами медіації, то досить часто її розглядають як вид цивільно-правового договору [1]. Однак така позиція піддається критиці з боку науковців. Угода за результатами медіації не повинна суперечити закону, але й водночас не повинна бути обмежена нормами, які регулюють певну сферу суспільних відносин. В. Каменков стверджує, що надмірна формалізація і регламентація медіації та її правил, у тому числі спроба закріпити відповідність медіаційної угоди цивільній галузі права, може звести сутність процедури та її потенціал до нуля [5, с. 62]. Таку ж думку висловлює Н. Мазаракі, яка визначає, що здебільшого угоди за результатами медіації мають цивільно-правовий характер, однак їх правова природа та сфера дії виходять за межі правовідносин, оскільки застосовуються категорії моралі, добросовісності, справедливості. З огляду на широку сферу застосування медіаційні договори є універсальним інструментом, придатним для врегулювання різних спірних відносин, тому прив'язка правової природи медіаційного договору угоди до тієї чи іншої галузі права є недоречною [3, с. 174].

Новий проєкт закону про медіацію вказує на обов'язковість угоди за результатами медіації для виконання сторонами. Угода повинна бути укладена в письмовій формі і містити відомості про дату, місце укладання, сторони медіації та їх представників, медіатора, узгоджені зобов'язання і строки їх виконання, наслідки невиконання та наслідки неналежного виконання тощо. З урахуванням деякої схожості в елементах угоди за результатами медіації часто ототожнюють з мировою угодою.

Стаття 190 Кодексу адміністративного судочинства України визначає, що сторони можуть частково або повністю врегулювати спір шляхом примирення на підставі взаємних поступок. Умови примирення сторін, викладені у заяві про примирення сторін, затверджуються ухвалою суду, при цьому такі умови повинні відповідати закону та не порушувати права або охоронювані законом інтереси

¹ Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними : Узагальнення Верховного Суду України від 24.11.2008 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08> (дата звернення: 11.09.2020).

² Проєкт Закону про медіацію : від 19.05.2020 № 3504 / ініціатор Д. А. Шмигаль // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 11.09.2020).

інших осіб. Ухвала про затвердження умов примирення визначає строки виконання домовленостей сторін, є виконавчим документом та в разі невиконання може бути подана для примусового виконання в порядку виконання судових рішень¹.

Можемо погодитися з позицією М. Кучерової, яка зазначає, що положення медіаційної угоди мають матеріально-правові та процесуально-правові наслідки без затвердження судом, тоді як мирова угода набуває правового значення лише після процесуального затвердження судом [6, с. 84]. Винятком є угода за результатами судової медіації. Оскільки судова медіація передбачає виконання функцій посередництва суддею, загальноприйнятою практикою є затвердження медіаційної угоди ухвалою в судовому порядку за аналогією із затвердженням умов примирення сторін в адміністративному процесі. Сьогодні адміністративне право в Україні відходить від державоцентристської доктрини, а його розуміння як такого, що покликане служити суспільству, лише формується. З огляду на такі складні процеси трансформації адміністративно-правових відносин і сприйняття громадянами держави в цілому в публічно-правовій сфері розглядається впровадження в першу чергу судової моделі медіації, яка дозволить започаткувати традицію мирного врегулювання спорів. Тому у випадку впровадження до національної правової системи такої моделі посередництва ототожнення заяви про примирення сторін та угоди за результатами медіації є можливим, оскільки вони потребують затвердження судом відповідною ухвалою та є виконавчими документами.

Продовжуючи досліджувати правову природу угоди за результатами медіації в публічно-правових спорах, слід зазначити, що існує підхід, відповідно до якого позасудова мирова угода є різновидом адміністративного договору [4, с. 6].

Частина 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України містить визначення адміністративного договору як спільного правового акта суб'єктів владних повноважень або правового акта за участі суб'єкта владних повноважень та іншої особи, який ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору (угоди, меморандуму, протоколу тощо), визначає взаємні права і обов'язки учасників у

публічно-правовій сфері й укладається на підставі закону. Адміністративні договори можуть укладатися для розмежування компетенції або визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень, для делегування управлінських функцій, перерозподілу бюджетних коштів, замість видання індивідуального акта та врегулювання питань щодо надання адміністративних послуг². Прямої вказівки на визнання заяви про примирення або медіаційної угоди як адміністративного договору в законодавстві немає. Однак, на думку В. Білої, мирові угоди як правові форми компромісу у справах, наприклад, про порушення митних правил, договори про розстрочення грошових зобов'язань або договори про відстрочення митних платежів належать до адміністративних договорів [7, с. 46].

Натомість А. Бортнікова вважає, що медіаційна угода як адміністративний договір у позасудовому вирішенні публічно-правових спорів має такі ознаки: 1) особливий суб'єктний склад (суб'єкт владних повноважень і медіатор); 2) внутрішньодоговірну рівність сторін, оскільки сторони угоди за результатами медіації мають однакові права й обов'язки; 3) ґрунтується на волеузгодженні; 4) обмеженість повноваженнями (домовленості не повинні виходити за межі дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень як сторони медіації); 5) укладання на підставі закону; 6) мета полягає в ліквідації конфлікту шляхом досягнення взаємовигідного рішення, яке одночасно реалізує публічні інтереси та забезпечує захист і реалізацію приватних інтересів; 7) має форму угоди [8, с. 79].

Оскільки адміністративні договори можуть укладатися замість індивідуальних актів, віднесення до них угоди за результатами медіації повністю заперечувати неможливо. Однак питання практичної реалізації проведення медіації до моменту видання індивідуального акта викликає сумніви, а медіація в адміністративних спорах асоціюється, в першу чергу, з оскарженням уже існуючих правових актів індивідуальної дії. На нашу думку, інститут адміністративного договору має недостатній рівень законодавчого роз'яснення, відсутні однозначні погляди щодо його сутності й ознак, використання на практичному рівні. Наприклад, О. Хохленко наголошує, що адміністративний договір укладається письмово з обов'язковим оприлюдненням [9, с. 81]. Зважаючи на правову природу медіації як конфіденційної процедури, в такому випадку вважати її адміністративним

¹ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 11.09.2020).

² Там само.

договором без прямої вказівки закону неможливо. Медіація в публічно-правових спорах не повинна створювати прецедент, тому оприлюднення її результатів у кожному конкретному випадку є недопустимим.

Як уже зазначалося, угода за результатами судової медіації затверджується судом і підлягає примусовому виконанню. Питання виконання угоди за результатами приватної або присудової медіації залишається актуальним у зв'язку з відсутністю правового регулювання. Можливими механізмами забезпечення виконання угоди за результатами медіації вважають такі:

– регламентацію можливості нотаріального посвідчення медіаційної угоди, що надасть їй виконавчої сили. У такому випадку приватна медіація отримує органічне завершення в органах нотаріату, знижуючи навантаження на судову систему, та не потребує докорінного реформування системи законодавства [1, с. 58];

– медіаційну угоду передають до суду для її перевірки та затвердження, а також отримання виконавчого листа в разі, якщо має місце факт невиконання угоди за результатами медіації [10, с. 121];

– сторони можуть самостійно передбачити в медіаційній угоді або звернення до суду, або арбітражне застереження, або проведення нової процедури медіації в разі невиконання угоди [11, с. 132].

На нашу думку, звернення до суду за результатами приватної медіації з метою офіційного затвердження домовленостей є занадто кардинальним механізмом забезпечення ефективності медіації, ускладнює її та робить непривабливою для користувачів. У такому випадку посередництво не розвантажить, а навпаки, збільшить обсяги діяльності суддів, що нівелює першочергове значення процедури. Водночас нотаріальне посвідчення надаватиме угоді за результатами досудової медіації юридичної вірогідності, тобто визнання та захист держави. Також такий механізм є легкодоступним та економним у часі.

Висновки

Таким чином, угода за результатами медіації відображає домовленості, які були досягнуті сторонами у процесі врегулювання спору

шляхом посередництва. В Україні відбувається процес формування універсального правового регулювання інституту медіації. Однак з огляду на особливості публічно-правових спорів, де однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, вбачається доцільним створення окремого механізму регулювання медіації в адміністративно-правових відносинах. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що правова природа медіаційної угоди є міжгалузеву, тобто така угода має певні особливості відповідно до сфери виникнення спірних правовідносин.

Ототожнення угоди за результатами медіації в публічно-правових спорах із мировою угодою в адміністративному процесі можливе лише за умови встановлення в Україні судової моделі медіації. Класична модель медіації виключає участь судових органів у процесі врегулювання спору, тому медіаційна угода за результатами такої медіації, за загальним правилом, не потребує затвердження суду, а отже, суттєво відрізняється від механізму примирення. Натомість зв'язок медіаційної угоди з адміністративним договором потребує подальших досліджень з огляду на сутнісну неоднозначність.

Оскільки медіація є добровільною процедурою, а рішення сторін у спорі є взаємоузгодженим та оптимальним, рівень їх добровільного виконання повинен перевищувати рівень виконання судових рішень. Однак суб'єкт владних повноважень повинен діяти лише в межах та у спосіб, визначені законом, тому найбільш ефективним вбачається запровадження механізму нотаріального посвідчення медіаційних угод у системі адміністративно-правового регулювання.

Загалом питання особливостей угоди за результатами медіації зводиться до необхідності ухвалення профільного закону про медіацію. У процесі доопрацювання проекту нового закону основна увага повинна бути зосереджена на питаннях щодо укладання та механізму виконання медіаційних угод, визначення їх умов і умов їх примусового виконання, підстав визнання медіаційної угоди недійсною й на інших ключових питаннях, які служать гарантіями ефективності медіації та її інституалізації в цілому. Існує потреба у створенні галузевого законодавства про медіацію та внесення відповідних змін до систематизованих нормативно-правових актів.

Список бібліографічних посилань

1. Бузова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 56–59.
2. Шинкар Т. І. Судова та позасудова процедури медіації // Медіаційна угода як результат успішно проведеної процедури медіації. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.) : у 2 т. / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юрид. літ., 2016. Т. 2. С. 16–18.

3. Мазаракі Н. Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 2. С. 171–174.
4. Сидельников О. Д. Институт примирения сторін в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 21 с.
5. Каменков В. С. Медиативное соглашение: правовая природа и значение. *Журнал российского права*. 2015. № 8 (224). С. 59–66.
6. Кучерова М. Медіаційна та мирова угода при врегулюванні земельних спорів. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 9. С. 83–87.
7. Біла В. Р. Адміністративний договір як правова форма публічного адміністрування: оновлення доктринальних підходів. *Право і безпека*. 2019. № 4 (75). С. 43–48.
8. Бортнікова А. Г. Медіаційна угода, укладена за результатами вирішення публічно-правового спору в рамках позасудової медіації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6 (2). С. 77–80.
9. Хохленко О. М. Процедура укладення адміністративних договорів. *Dictum factum*. 2019. № 1. С. 79–86.
10. Степанова И. А. Соглашения, заключаемые в рамках процедуры медиации: вопросы эффективности. *Legal Concept*. 2018. Т. 17, № 4. С. 117–124.
11. Елисеева Т. С. Проблемы исполнения медиативного соглашения и правовые механизмы их решения. *Человек: преступление и наказание*. 2015. № 3 (90). С. 130–134.

Надійшла до редколегії 15.09.2020

ТОКАРЕВА К. С. СОГЛАШЕНИЕ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ МЕДИАЦИИ В СИСТЕМЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Проанализировано соглашение по результатам медиации в сфере административно-правового регулирования. Исследовано понятие соглашения по результатам медиации. Осуществлен сравнительно-правовой анализ соглашения в медиации и мирового соглашения, рассмотрена возможность отнесения соглашения по результатам медиации к административным договорам. Определены перспективы внедрения механизма выполнения соглашения по результатам медиации.

Ключевые слова: медиация, соглашение по результатам медиации, мировое соглашение, административный договор.

TOKARIEVA K. S. AGREEMENT ON THE RESULTS OF MEDIATION IN THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION

Peculiarities of contractual relations on mediation within the system of administrative and legal regulation have been studied. The imperfection of the justice system necessitates the use of innovative alternative methods of resolving disputes, one of which is mediation. The main indicator of the success of the institution of mediation in the state is the level of implementation of agreements based on the results of the mediation procedure.

The purpose of the article is theoretical and legal analysis of specific features of the agreement based on the results of the mediation procedure in the public and legal sphere.

The methodological basis of the scientific article is a set of general scientific and special research methods. In particular, the conditions of identification of the agreement by the results of mediation with the settlement agreement and their connection with the administrative agreement have been determined by the means of the comparative and legal method.

The author has accomplished the analysis of the concept of a mediation agreement and has determined that it is an agreement on arrangements reached by the parties in the process of dispute settlement through mediation. It has been established that the identification of the agreement by the results of mediation in public and legal disputes and amicable arrangement within administrative procedure is possible only with the functioning of the judicial model of mediation, where the mediator is a judge who approves the parties' agreement.

It has been concluded that the understanding of a mediation agreement as an administrative agreement is considered difficult in regard to the ambiguity of the institution of an administrative agreement in Ukraine. The mechanism of notarization of mediation agreements has been recognized as the most effective for Ukraine by introducing a mechanism for execution of agreements based on the results of mediation in the system of administrative and legal regulation, given the limited powers of the authorities involved in mediation. The author has emphasized on the need to adopt a special law on mediation, which sets out the general requirements for the agreement based on the results of mediation, its terms and provides guarantees for the implementation of the agreements of the parties.

Key words: mediation, agreement on mediation results, amicable arrangement, administrative agreement.